

Черняк Андрій Миколайович –
старший оперативний уповноважений з
особливо важливих справ Департаменту
захисту національної державності Служби
безпеки України

Незаконне переправлення злочинними угрупкуваннями іноземців до країн ЄС з використанням міжнародного студентського обміну України

*У статті розглядаються питання незаконного переправлення
злочинними угрупкуваннями іноземців до країн ЄС з
використанням міжнародного студентського обміну України.*

Ключові слова: злочинні угруповання, незаконне переправлення, нелегальні мігранти, міжнародний студентський обмін.

Питання використання міжнародного студентського обміну нашої держави для формування каналів нелегальної міграції в країни Західної Європи щороку набуває більшої актуальності для України. Зазначене завдає значної шкоди її міжнародному іміджу та системі освіти.

Завдяки своєму географічному положенню Україна знаходиться на перехресті міжнародних шляхів і є одним з основних суб'єктів євразійських міграційних процесів. Тому використання її території міжнародними злочинними угрупованнями для переправлення іноземних громадян до країн Західної Європи є об'єктивною реальністю [1].

Наявна інформація свідчить про зростання обсягів нелегальної міграції як у державних, так і в регіональних межах [2]. Зазначене негативне явище пов'язане з активізацією різних видів організованої злочинної діяльності (контрабанда зброї, наркотиків, торгівля людьми, поширення тероризму), яка спеціалізується насамперед на створенні транснаціональної системи керування нелегальними міграційними потоками. Невідповідність чинного українського законодавства правовим нормам країн Європейського Союзу призводить до поступового перетворення України з "країни-транзитера" на так звану "країну-накопичувача" нелегальних мігрантів. Значну кількість з них становлять вихідці з регіонів, охоплених військовими конфліктами (Афганістан, Пакистан, Бангладеш, Шрі-Ланка та ін.).

Аналізуючи наявні тенденції, міжнародна міграція населення, насамперед з країн Азії й Африки, може стати головною загрозою національній безпеці України. Зростає кількість біженців та осіб, які шукають притулку в Україні. На сьогоднішній день на території країни перебуває близько мільйона громадян іноземних держав і осіб без громадянства. Кількість депортованих нелегальних мігрантів через правові, організаційні питання та недостатнє фінансування протягом кількох останніх років є незначною [3].

Нелегальні мігранти прибувають в Україну головним чином з метою подальшого прямування до країн Західної і Центральної Європи. Однак міграційна політика країн Європейського Союзу змушує мігрантів залишатися в Україні на тривалий час. Поряд з цим, в Україні активізувалася протиправна діяльність організованої злочинності, що спеціалізується на створенні структурованої і жорстко

контрольованої транснаціональної системи управління нелегальною міграцією. Посилилася інтеграція національних злочинних угруповань у міжнародні злочинні синдикати, пов'язані з нелегальною міграцією, наркобізнесом тощо. Постає реальна небезпека використання України як арени можливих протиборств за контроль над найприбутковішими сферами “тіньової” економіки різних (за етнічною ознакою) кримінальних угруповань. Це стосується деяких мусульманських (курдських, афганських, пакистанських і чеченських), китайських, в'єтнамських, молдовських та інших злочинних формувань. Утворилася нова багатокомпонентна структура кримінального бізнесу, що спеціалізується на наданні послуг у сфері нелегальної міграції [4, с. 16–22].

Для забезпечення легального в'їзду в Україну потенційних нелегальних мігрантів організатори незаконних переправлень використовують серед інших (“службового”, “туристичного” тощо) і “студентський” канал. Тобто, іноземець в'їжджає в Україну з використанням запрошення на навчання одного з вищих навчальних закладів нашої держави.

Використання зазначеного каналу міжнародними злочинними угрупованнями обумовлюється, зокрема, наступними чинниками: невирішеністю проблеми щодо зосередження основного комплексу міграційних питань в одному органі виконавчої влади; втягування організаторами зазначеного мешканців прикордоння та співробітників контролюючих служб на кордоні у цей вид протиправної діяльності.

Останнім часом фіксується посилення міграційних процесів з використанням каналу міжнародного студентського обміну. Бажання уряду довести протягом декількох років кількість іноземних студентів в Україні до 100 тисяч осіб (на даний час менше 50 тисяч) інколи штовхає адміністрації освітніх установ на набір студентів з країн – потенційних постачальників нелегальних мігрантів (Пакистану, Бангладеш, Шрі-Ланки, Сомалі, Ефіопії та ін.). Зазначене активно використовується організаторами каналів нелегальної міграції для переправлення осіб, які прибули по студентському каналу в нашу державу в країни Європейського Союзу.

Аналіз інформації щодо підбору, в'їзду іноземців, їх зникнення з вузів та затримання при спробах незаконного перетинання кордону України вказують на те, що “студентський” канал в'їзду широко використовується для переправлення громадян “проблемних” країн до країн Західної Європи та має тенденції до поширення. Щорічно близько половини виданих запрошень залишаються нереалізованими за метою призначення, а це близько 7 тисяч. Регулярно фіксуються випадки, коли іноземці в'їжджають за запрошеннями навчальних закладів в Україну, але до останніх не прибувають, переходячи на нелегальне положення, для подальшої підготовки до незаконного виїзду в країни Західної Європи.

Україна продовжує розглядатися міжнародними злочинними угрупованнями в якості транзитного коридору для нелегального переправлення до країн Європейського Союзу нелегальних мігрантів з країн – постачальників потенційних нелегальних мігрантів (Бангладеш, Індії, Пакистану, країн Африки). З цією метою, як один з надійніших, і використовується міжнародний студентський обмін. Міжнародні злочинні угруповання, подекуди, для нівелювання можливих підозр службових осіб освітніх установ України, залучають до протиправної діяльності громадян України, створюють приватні підприємства та отримують відповідні свідоцтва (витяги з реєстру) на право провадження набору іноземних громадян на навчання у вищі навчальні заклади України в Українському державному центрі міжнародної освіти Міністерства освіти та науки України, після чого розпочинають реалізацію злочинних намірів по створенню каналу нелегальної міграції, отримують запрошення для потенційних нелегальних мігрантів, які, зазвичай групами по 10 – 15 осіб потрапляють в Україну.

Потенційні нелегальні мігранти, які використовують цей канал, поділяються на дві категорії: ті, котрі прибули на навчання, оформили реєстрацію в органах МВС України, і на протязі цього терміну планують підшукати організаторів переправлення та ті, які заздалегідь узгодили з організаторами весь механізм переправлення. По прибутті іноземців у нашу державу реалізація їх протиправних намірів розгортається відповідно у наступних двох напрямках.

У першому випадку потенційні нелегальні мігранти прибувають до навчального закладу, який видав для них запрошення, сплачують за рік навчання, отримуючи при цьому легальний термін для підготовки та вчинення протиправного діяння та розпочинають пошук осіб, які б могли допомогти їм у реалізації зазначених протиправних намірів. Після підготовки, обмовлення умов переправлення, сплати за незаконне потрапляння до країн ЄС (в залежності від країни від 3 до 7, подекуди 10 тисяч доларів США), іноземці протягом навчального року, групами по три – п'ять осіб, реалізують власні протиправні наміри.

Потрібно відмітити, що практично в кожному обласному центрі нашої країни мешкають організатори нелегальних переправлень до країн Західної Європи, або особи, яким відомі останні. У даному випадку реєстрація в підрозділах внутрішніх справ надає переправникам легальний термін для пошуку каналу незаконного виїзду за межі України.

Механізм нелегального переправлення по першому варіанту наступний. За кордоном представниками організованих злочинних угруповань підшукуються “клієнти”, установчі дані яких передаються через посередника (фірму-контактера чи іншого іноземця) в навчальні заклади України. Зокрема, неодноразово фіксувалися випадки, коли друковані видання країн Африки та Азії містили оголошення в яких відверто пропонувалися послуги зі сприяння в організації незаконного виїзду в країни Західної Європи з використанням території нашої держави.

Останні отримують в освітніх установах запрошення на навчання та пересилають його організаторам для отримання віз. Тут потрібно зауважити, що головні дійові особи подібних злочинних груп зазвичай перебувають в Україні. Проте, подекуди виїждять у країни проживання потенційних нелегальних мігрантів для узгодження та контролю за реалізацією зазначених злочинних намірів. Інколи вони, використовуючи зв'язки в окремих дипломатичних представництвах України за кордоном, як правило, з числа місцевих перекладачів, організують отримання в'їзних віз в нашу державу іноземцями з країн-постачальників потенційних нелегальних мігрантів на підставі запрошень без відповідних співбесід.

В іншому випадку іноземців відразу після прибуття в Україні зустрічають переправники та, зважаючи на обмежений термін легального положення поселяють на спеціально підготовлених квартирах. Через 2–3 місяці після проведення підготовчої роботи іноземних громадян переправляють до країн Європейського Союзу. Вказана категорія мігрантів сплачує за нелегальне переправлення в Україні, а переправники таким чином додатково отримують близько 2 тисяч доларів США (кошти, які не сплачуються у навчальний заклад за навчання, реєстрацію, страховку, гуртожиток). Реалізація протиправних намірів переправників у даному випадку характеризується тим, що канал нелегального переправлення до прибуття кандидатів на незаконний перетин державного кордону України вже підготовлений. В Україну іноземці прибувають, як правило, авіатранспортом через аеропорт “Бориспіль”. Згідно з вимогами Міністерства освіти та науки України, в аеропорту іноземців мають зустрічати представники освітньої установи (яка видала запрошення), Українського державного центру міжнародної освіти Міністерства освіти та науки України та фірми-посередника. На практиці це звичайно тільки останній, який має дійсний або підроблений лист від навчального закладу, що видав запрошення, та

відповідні знайомства серед службовців Державної прикордонної служби України, які можуть безперешкодно пропустити іноземців.

Таким чином, частина прибулих одразу поповнює середовище потенційних нелегальних мігрантів і до освітніх установ не потрапляє. Як приклад, у лютому 2006 року двоє громадян АРЄ намагалися організувати переправлення нелегальним шляхом (з використанням підроблених паспортів громадян Єгипту) до Італії чотирьох співвітчизників, студентів одного з регіональних університетів, які за їх вказівкою зникли з освітньої установи та нелегально оселилися в одній з приватних квартир у м. Києві. На початку березня 2006 року вказаних громадян Єгипту було затримано співробітниками Державної прикордонної служби України при спробі незаконного перетину державного кордону України. Під час затримання в іноземців було вилучено чотири підроблені паспорти АРЄ, які, як було встановлено, надав один з двох співвітчизників-співучасників. На підставі отриманих легалізованих матеріалів за даним фактом порушено кримінальну справу за ознаками злочину передбаченого ч. 2 ст. 332 КК України, та пред'явлено обвинувачення за скоєння вказаного злочинного діяння. У червні 2006 року іноземців було засуджено за вчинення вказаного злочину.

Варто зазначити, що та частина іноземних студентів з так званих “неблагонадійних країн” (Бангладеш, Пакистан, Індія), яка залишилася по ряду причин в Україні, протягом першого року навчання оцінивши перспективи незаконного збагачення на нелегальних переправленнях своїх співвітчизників розпочинають власний протиправний бізнес (засновують приватні підприємства, за відповідну винагороду отримують договори про наміри з освітніми установами, завдяки чому отримують свідоцтва-витяги з реєстру Українського державного центру міжнародної освіти Міністерства освіти та науки України).

Потрібно відмітити, що при організації каналу нелегальної міграції з використанням міжнародного студентського обміну в злочинному угрупованні існує чіткий розподіл функцій на кожному етапі реалізації зазначеного.

Необхідно зазначити, що досвід боротьби з використанням міжнародного студентського обміну України для формування каналів нелегальної міграції свідчить про наявність регулярних звернень щодо співпраці у наборі іноземних громадян на навчання у навчальні заклади освіти з боку іноземних громадян, засновників та представників приватних підприємств, які були засуджені за вчинення відповідних злочинів згідно зі ст. 332 КК України (Організація незаконного переправлення осіб через державний кордон України).

Збільшенню об'ємів вказаної злочинної діяльності сприяє також і неналежне законодавче врегулювання питання відповідальності службових осіб освітніх установ нашої держави за ігнорування вимог чинного законодавства України з питань набору на навчання іноземних громадян, зокрема, щодо звітності перед МОН України стосовно кількості виданих на навчання запрошень, переліку договорів з приватними підприємствами, кількості студентів.

Сприяє поширенню зазначеного виду організованої злочинності наявність ряду зовнішніх та внутрішніх чинників. Зокрема, сприйняття міжнародними злочинними угрупованнями території України як транзитного коридору для нелегального переправлення до країн ЄС нелегальних мігрантів з країн–постачальників потенційних нелегальних мігрантів (Бангладеш, Індії, Пакистану, країн Африки); невирішеність проблеми щодо зосередження основного комплексу міграційних питань в одному органі виконавчої влади; втягування організаторами незаконних переправлень наших співвітчизників, у т. ч. окремих співробітників контролюючих служб у цей вид протиправної діяльності за рахунок швидкого збагачення; відсутність централізованої державної політики України у сфері міжнародного студентського обміну; відсутність низки адміністративно-контрольних правових

режимів, аргументованих обмежень на в'їзд іноземців в Україну; низький рівень життя і соціальної захищеності населення України загалом та західних прикордонних областей зокрема [4, с. 17–18]; відсутність законодавчого врегулювання ряду провідних питань провадження набору іноземних громадян на навчання до України (дозвільні повноваження МОН України, проблемність позбавлення ВНЗО ліцензій на право надання освітніх послуг іноземних громадян, неврегульованість звітності суб'єктів господарської діяльності тощо); достатня простота отримання запрошення на навчання іноземного громадянина, відсутність дієвого механізму перевірки поданих документів та особи іноземця, в т. ч. через можливості МВС, ДПС, СБ України та НЦБ Інтерполу (в результаті чого постійно фіксуються випадки продажу запрошень на навчання іноземних громадян по 200 – 500 доларів США тощо); слабка система захисту документів, що видаються навчальним закладом іноземному студенту при переході з одного навчального закладу в інший; можливість кандидата, який приїхав до України по запрошенню престижного державного навчального закладу, з метою отримати легальний термін для підготовки до нелегального переправлення, перевестися до непристижного регіонального навчального закладу освіти, який за оплату частини коштів надасть річну реєстрацію в органах МВС України.

З метою реалізації останнього, сьогодні широкого розповсюдження набуло використання підроблених посвідок, що надаються іноземним студентам при переході з одного навчального закладу до іншого (академічні довідки та сертифікати про закінчення підготовчих відділень). Оригінальні відповідні бланки мають примітивні системи захисту і можуть без особливих складнощів бути підроблені за допомогою сучасної копіювальної техніки. Іноземець отримує в певному закладі освіти реєстраційні документи, оплачує потрібну суму за контрактом, але протягом навчального року не відвідує заняття і як результат освітня установа не видає йому сертифікат та намагається позбутися такого студента шляхом скорочення йому реєстрації в органах внутрішніх справ. У цьому випадку іноземець, який планує і надалі легально знаходитися на території України, здобуває підроблену посвідку і звертається до іншого навчального закладу, де його легалізують як свого студента.

Окрім цього, іноземні громадяни, які прибули в Україну для подальшої нелегальної міграції в країни Західної Європи або нелегального проживання в нашій країні не по каналах студентського обміну, мають можливість легалізуватися в Україні як студенти місцевих навчальних закладів, входячи в кримінальну змову з певними посадовцями ВНЗ. Зафіксовано непоодинокі випадки в навчальних закладах реєстрації на підготовчому відділенні навчального закладу одних і тих же студентів протягом трьох – чотирьох років та факти видачі незаповнених бланків запрошень на навчання іноземців у навчальні заклади України.

Негативним аспектом, що значно ускладнює боротьбу правоохоронних органів з незаконною міграцією, є встановлення іноземцями довготривалих довірчих стосунків з окремими відповідальними працівниками навчальних закладів освіти, які, за відповідну фінансову винагороду, фактично сприяють організації каналу переправлення потенційних нелегальних мігрантів в Україну, навіть після притягнення перших до відповідальності згідно з чинним законодавством (засудження чи депортації).

Як один із варіантів тимчасової легалізації іноземців на території України у минулих роках використовувалися так звані підготовчі (мовні) курси, особливістю яких є те, що іноземці за матеріальну винагороду можуть проходити навчання декілька разів. Проте, в результаті ряду профілактичних заходів з боку правоохоронних та контролюючих органів зазначене було зведено нанівець. Так, під виглядом навчання на підготовчих курсах в Українському центрі міжнародних гуманітарних програм (УЦМП) фактично здійснювалась (діяльність їх припинена у

2005 році) легалізація іноземців та створювались умови для безконтрольного переміщення іноземців як по території України, так і до країн Західної Європи. Зокрема, окремі іноземні студенти, які навчалися на підготовчих відділеннях ряду провідних освітніх установ м. Києва, наприкінці навчального процесу виявляли бажання перевестися на підготовчий факультет УЦМГП. До вказаної категорії іноземців переважно належали особи, які практично не відвідували заняття, мали низьку успішність, деякі з них навчалися на повторному курсі, а також ті, які мали організувати власний бізнес на території нашої держави.

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що на сьогодні найбільша кількість порушень чинного законодавства у сфері міжнародного гуманітарного обміну відбувається якраз у невеликих комерційних навчальних закладах та підготовчих центрах, що здебільшого не мають можливості забезпечити якісний підбір та навчання іноземних студентів, а також контроль за їх перебуванням у країні. Як підтвердження зазначеного можна навести приклад, коли відповідальними особами одного з регіональних приватних університетів було видано більше 200 запрошень на навчання іноземців, за якими в Україну в'їхало 33 особи, з яких протягом перших трьох місяців лише 4 продовжило навчання, паралельно підшуковуючи можливість для нелегальної міграції в країни Західної Європи.

Таким чином, наявність внутрішніх (відсутність цілеспрямованої міграційної політики, послаблений порівняно із західними країнами контроль на в'їзді, корумпованість державних службовців і співробітників правоохоронних органів тощо) та зовнішніх факторів (посилення прикордонного режиму та міграційної політики країн ЄС тощо) сприяє існуванню та активній діяльності добре організованих злочинних груп з формування каналів нелегальної міграції, які застосовують у своїй діяльності хабарі відповідальним державним службовцям та співробітникам правоохоронних органів.

Виходячи з викладеного, для запобігання формування каналів нелегальної міграції через територію України в Західну Європу, що наносить шкоду національним інтересам України та іміджу на світовому рівні, Міністерству освіти та науки України було б доцільно провести перевірку діяльності низькорейтингових державних та комерційних навчальних закладів, що мають відповідні ліцензії на прийом та навчання іноземних студентів, на предмет дотримання з їх боку норм чинного законодавства у сфері міжнародного гуманітарного обміну, та надавати у подальшому відповідні ліцензії на навчання іноземців лише тим освітнім установам, які зарекомендували себе з позитивного боку у зазначеній сфері, мають відповідну матеріально-технічну базу, висококваліфіковані педагогічні та наукові кадри, можуть забезпечити належний їх підбір за кордоном та контроль за перебуванням у країні під час навчання.

На думку експертів, збереження ситуації, яка склалася у сфері неконтрольованого і незаконного переміщення іноземних громадян через територію України, буде продовжуватися до прийняття нових, більш жорстких норм вітчизняного законодавства, що регламентують порядок депортації іноземних громадян за межі нашої держави та відповідальності уповноважених осіб.

Враховуючи те, що канал міжнародного студентського обміну є надприбутковим для злочинних угруповань, у тому числі й міжнародного рівня, та становить загрозу національним інтересам України і країн ЄС, перед вітчизняною наукою постає завдання розробки сучасних методик оперативно-розшукового документування цієї організованої злочинної діяльності та розробки сучасних методик використання таких матеріалів у кримінальному процесі на базі вже існуючих фундаментальних монографічних праць [5; 6; 7], що сприятиме прийняттю законних і обґрунтованих рішень у кримінальних справах цієї категорії.

Важливою є також і розробка превентивних профілактичних заходів щодо запобігання нелегальній міграції на каналі міжнародного студентського обміну, що є предметом окремих наукових досліджень, у тому числі й оперативно-розшуковими заходами.

Список використаних джерел

1. *Міграційні процеси у сучасному світі: світовий, регіональний, національний виміри (потенційний апарат, концептуальні підходи, теорія та практика)* // Енциклопедія / За ред. Ю. Римаренка. – К.: НАВСУ, 1998. – С. 20–21.
2. *Зан М.П.* Нелегальна міграція – новий фактор етнотемографічних процесів на Закарпатті 90-х рр. ХХ ст. // Науковий вісник. – Ужгород, 2002. – Вип. 7. – С. 93–96.
3. *Царенко И.* От иммиграционного контроля к управлению миграционными процессами // Мировая экономика и междунар. отношения. – 2001. – № 10. – С. 23–33.
4. *Пирожков С.И.* Миграция и миграционная политика в Украине // Материалы конференции “Миграция в СНГ и Балтии: через различия проблем к общему информационному пространству”. – М.: Издательское товарищество “Адамант”. – 2001. – С. 13–22.
5. *Погорецький М.А.* Проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності в кримінальному процесі: Монографія. – Київ: РВВ НА СБУ, 2004. – 336 с. – Інв. № 6081.
6. *Погорецький М.А.* Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: Монографія. – Х.: Арсіс ЛТД, 2007. – 576 с.
7. *Погорецький М.А.* Оперативно-розшукова діяльність і кримінальний процес: проблеми взаємозв’язку: Монографія. // Луганськ: Луганський держ. ун-т внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка, 2008. – У 2-х ч. – Ч. 1 – 216 с., Ч. 2. – 252 с.

В статье рассматриваются вопросы незаконного перемещения преступными группировками иностранцев в страны ЕС с использованием международного студенческого обмена Украины.

The article is devoted to the questions of the illegal resettlement by the criminal groups of foreigners to the countries of EU with using the international student exchange of Ukraine.

Стаття надійшла до редакції журналу 13 квітня 2009 року.

© А.М. Черняк, 2009